

ПРОБЛЕМИ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД

ІЛЬНИЦЬКИЙ Михайло Степанович - кандидат юридичних наук, Голова Всеукраїнської громадської організації «Громада і Закон»

В статті розглядаються проблеми виборів депутатів місцевих рад, аналізуються позитивні та негативні сторони виборчої системи, вказано, що зміни виборчої системи не забезпечують стабільності та якості результатів виборів. Пропонується ряд заходів для вдосконалення виборчої системи.

Ключові слова: законодавство, вибори, депутати, місцеві ради, політичні партії, місцеве самоврядування, виборчі органи.

Постановка проблеми

Питання вибору найбільш оптимальної виборчої системи для місцевих виборів є дискусійним як серед науковців-правників, так і політологів, фахівців сфери державного управління, політиків. Це зумовлено низкою причин, але перш за все й тим, що в саме поняття «оптимальна виборча система» політичними силами, пересічними виборцями, науковцями та експертами вкладається далеко не однаковий зміст. Найбільш потужні політичні партії прагнуть до розширення свого впливу на діяльність представницьких органів влади, що, у свою чергу, дозволяє впливати на прийняття рішень на загальнодержавному та місцевому рівнях. Забезпечити такий вплив дозволяє система пропорційного представництва,

причому у найпростішому її варіанті. Вказана система хоча і є зрозумілою для пересічного виборця, але навряд чи у повній мірі відповідає його інтересам, оскільки обмежує право самовисування на виборах до рад усіх рівнів, позбавляє виборця звичного для нього зв'язку з обраним депутатом тощо. Перехід до мажоритарної виборчої системи також не вирішує проблему місцевого врядування. Неоднозначним є і розуміння «оптимальної» виборчої системи серед експертів у сфері виборчого права, депутатів місцевих рад та фахівців у галузі місцевого самоврядування. Аналіз законодавства про вибори місцевих рад є основним завданням даної статті.

Виклад основного матеріалу

Аналіз законодавства про місцеві вибори більшості європейських держав не дозволяє виявити певний різновид виборчої системи, який є найбільш поширеним і, крім того, може бути застосований в українських реаліях. У Європі, як і в Україні, питання вибору системи формування представницьких органів є питанням політичної доцільності, тобто виборча система має досягати тих цілей, що ставляться її розробниками. Такими цілями можуть бути: забезпечення впливу на формування та реалізацію політики, ефективного функціонування системи органів публічної влади; перемоги суб'єктів, задля яких впроваджена виборча система, на наступних виборах; забезпечення представництва націо-

нальних меншин в органах влади; зв'язку між виборцями та обраними депутатами; зміцнення кадрових ресурсів партій тощо. Вказані пріоритетні цілі й визначають особливості тієї чи іншої системи формування представницьких органів місцевого самоврядування. Тому пошук оптимальної виборчої системи для проведення місцевих виборів варто здійснювати на основі аналізу законодавства, що визначало їх характер у роки незалежності України. Не менш важливе значення має звернення і до вітчизняного історичного досвіду формування та функціонування органів місцевого самоврядування.

Окремі науковці, зокрема І. Гриняк, визначають чотири етапи становлення місцевого самоврядування: зародження, становлення та розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування; період європеїзації самоврядних органів; період русифікації місцевого самоврядування; період українізації місцевого самоврядування [1, с. 54]. У цілому погоджуючись із такою періодизацією зазначаємо, що серед вказаних періодів варто було б окремо виділити період з 1917 по 1991 р. р., оскільки саме в цю добу було закладено основні засади формування самоврядних органів, які і сьогодні мають як позитивний, так і негативний вплив на побудову системи самоврядування в незалежній Україні.

7 грудня 1990 року було прийнято закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування». Вказаний закон ще в умовах радянської дійсності проголосив такі принципи місцевого самоврядування як народовладдя, законність, самостійність і незалежність Рад народних депутатів у межах своїх повноважень, захист прав, свобод і законних інтересів громадян, соціальна справедливість; виборність Рад народних депутатів, органів територіальної самоорганізації громадян, їх підконтрольність, підзвітність і відповідальність перед населенням, колегіальність тощо. А також відмову від принципу демократичного централізму у відносинах між радами різних рівнів [2, ст. 3].

Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування», що був прийнятий 3 лютого 1994 року, проголосував ради всіх рівнів органами місцевого самоврядування. Відповідно до вказаного Закону голови рад, крім районних у місті, обирались шляхом прямих виборів і за посадою очолювали виконавчі комітети. Ради областей, районів, міст Києва та Севастополя наділялись функціями органів державної влади [3].

Місцеві вибори 1998 року дали серйозний поштовх для осмислення нової ролі політичних партій та формування демократичної системи політично відповідального місцевого самоврядування, проте у 2002 році стара виборча система залишилася недоторканою. Тільки блокування політичних партій і громадських організацій, кандидатів у депутати дозволяло пом'якшити її негативні наслідки. Адже у більшості випадків депутатами місцевих рад ставали кандидати, які набрали меншість голосів від загальної кількості виборців. Незначна соціальна база виборчих органів самоврядування ставала ще вужчою після закінчення виборів, коли місцеві депутати починали використовувати свої владні повноваження і часто суперечили своїм виборчим позиціям. Влада і територіальна громада фактично жили окремим життям. Ця проблема стала найбільш негативним наслідком застосування мажоритарної системи, оскільки фактично нівелювала саму ідею місцевого самоврядування.

Місцеві вибори 1998 та 2002 р. р. загострили ще одну проблему, яка свідомо не була розв'язана у 2006 році: одночасне проведення місцевих виборів та виборів народних депутатів України. Як пізніше наголошували дослідники, проведення одночасно кількох видів виборів не виправдало себе як у попередні роки, так і на виборах 2006 року. Це викликало в громадян негативну реакцію, незалежно від того, якими суб'єктами виборчого процесу вони були. Так, виборці були обурені одночасним проведенням двох таких важливих заходів у зв'язку з труднощами стежити одночасно за виборчою кампанією на двох рівнях. Оскільки великий обсяг матеріалу протя-

гом приблизно двох місяців передвиборної кампанії важко опрацювати пересічному громадянину, на виборчих дільницях на визначення свого волевиявлення виборці витрачали до двох годин або робили позначки за принципом «гри в лотерею» [4, с. 469].

Одночасність виборів негативно сприймалася і з боку членів дільничних виборчих комісій, які всупереч нормам українського законодавства про працю змушені були працювати в дні голосування та підрахунку голосів мінімум по 35 годин безперервно. Значна кількість документації, сувора відповідальність навіть у разі ненавмисної помилки або неухважності та зникнення бюлетенів, робота кілька ночей поспіль, підрахунок чотирьох, а в сільських місцевостях — п'яти різних бюлетенів, — впливали на фізичний та моральний стан як членів, так і голів дільничних виборчих комісій, наслідком чого часто ставала потреба перерахунку голосів [5, с.77].

Місцеві вибори 2006 року проходили за законом «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», прийнятим 6 квітня 2004 року, який істотно відрізнявся від попередніх законів. Перш за все тому, що місцеві вибори було організовано за одним профільним законом, який регулював всі їх види, уніфікував певні виборчі процедури, що мало позитивний вплив на організацію та проведення виборів. Новелами закону стали зміна виборчої системи та введення нової системи формування дільничних виборчих комісій. Разом з тим законодавець не врахував аргументи науковців та практиків з приводу потреби розмежування у часі парламентських та місцевих виборів, а навпаки закріпив їх одночасне проведення на законодавчому рівні. Так, п. 2 ч. 2 ст. 14 встановлював вимогу одночасного проведення місцевих виборів із виборами народних депутатів України [6].

Закон запроваджував пропорційну виборчу систему за якою вибори депутатів районних у містах, міських, районних, обласних рад, Верховної Ради Автономної Республіки Крим проводились з голосуван-

ням за виборчі списки від місцевих організацій партій (блоків) у багатомандатних виборчих округах, межі яких збігалися з межами відповідно району в місті, міста, району, області, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Статтею 74 Закону передбачалося, що право на участь у розподілі депутатських мандатів отримують місцеві організації партій (блоки), які подолали 3 % виборчий бар'єр, а нерозподілені мандати розподіляються між партіями і блоками, які подолали виборчий бар'єр, за методом найбільших залишків. Право висування кандидатів у депутати в єдиному багатомандатному виборчому окрузі Законом надано лише місцевим організаціям партій (блокам). Іншу виборчу систему законодавець запровадив для формування складу сільських та селищних рад: згідно з частиною другою статті 2 Закону вибори депутатів сільських та селищних рад проводились за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється вся територія села, селища [6].

У запропонованому варіанті пропорційної виборчої системи простежувались такі недоліки: процедурні; недоліки, пов'язані із застосуванням закритих списків; політизованість представницьких органів самоврядування; слабкість процедур підзвітності, підконтрольності депутатів. До процедурних недоліків варто віднести виникнення диспропорції щодо представництва окремих територіальних громад у радах, складнощі у самовисуванні, загрозу протистояння між головою та радою тощо. Так, партійні списки, зазвичай формуються без урахування необхідності представництва інтересів основних соціальних груп та територіальних громад, виборці не мають змоги впливати на цей процес. Тому деякі фахівці вважали, що запровадження пропорційної системи закритих списків на вказаних виборах суперечить конституційним положенням про статус місцевих рад, зокрема ст. 140 Конституції України. Тобто формування районних та обласних рад за пропорційною системою фактично суперечить конституційній природі зазначених органів як представницьких, які представ-

ляють спільні інтереси громад, а не окремих громадян. Разом з тим встановити пряму залежність між порядком формування відповідної ради та спрямованістю її діяльності також неможливо. Тому і питання конституційного статусу відповідних рад розуміють двояко, що є головним з контраргументів щодо застосування пропорційної системи на місцевих виборах.

До проблемних питань проведення виборів 2006 року можна віднести і дуалізм застосовуваних під час виборів виборчих систем. Виборці були поставлені в умови, за якими депутатів до різних органів місцевого самоврядування вони обирали одночасно, але по-різному. Виборці мали усвідомити всі тонкощі виборчої системи, що також було доволі складно, а це, у свою чергу, приводило до ускладнення можливості зробити впевнений і усвідомлений вибір.

Серйозне занепокоєння викликали й порядок формування виборчих комісій; закріплена процедура висування кандидатів, що не враховувала тодішні реалії розвитку партійної системи в Україні; визначені строки висування та реєстрації кандидатів; передбачений спосіб правового регулювання передвиборної агітації не сприяв втіленню в життя принципу рівних можливостей кандидатів у здійсненні передвиборної агітації; наявність загроз тіньового фінансування виборів; недосконале правове регулювання оскарження рішень, дій та бездіяльності щодо виборів тощо.

Разом з тим варто вказати і переваги пропорційної системи. Це перш за все підвищення у процесі виборів ролі політичних партій на всіх видах виборів, зокрема, наділення їх правом брати участь у формуванні та роботі виборчих комісій, висування кандидатів, широкими можливостями у веденні передвиборної агітації, впливу на перебіг виборчого процесу. Це, безумовно, призвело до активізації партійної роботи на місцях, зміцнення місцевих осередків політичних партій і підвищення свідомості громадян. Тобто закон був запрограмований мати значний вплив на підвищення суспільно-політичного життя в країні, що в кінцевому випадку і відбулося.

Варто погодитися із думкою Р. Максакової, що досвід організації та проведення місцевих виборів 2006 року свідчив про необхідність перегляду та вдосконалення низки виборчих процедур: встановити чіткий строк (шість місяців) до початку виборчої кампанії, після якого в період виборів і до встановлення їх результатів не можна вносити зміни до виборчого законодавства України; переглянути систему формування дільничних виборчих комісій та вдосконалити механізм навчання членів дільничних та територіальних виборчих комісій; розмежувати місцеві та парламентські вибори в часі та виключити із Закону про місцеві вибори пункт 2 частини другої статті 14, яким встановлено вимогу проведення чергових місцевих виборів одночасно з виборами народних депутатів; переглянути систему підрахунку голосів; вирішити питання щодо відповідності чинного законодавства Конституції, стосовно єдиного строку повноважень органів місцевого самоврядування; переглянути процедуру збереження виборчих бюлетенів у членів виборчих комісій під час проведення голосування [7, с. 91].

31 жовтня 2010 року в Україні відбулися чергові місцеві вибори. Позитивно, що законодавець дослухався до численних рекомендацій науковців та експертів, тому вперше вони відбувалися окремо від парламентських. Це дало удосконалити технічні моменти проведення виборів, забезпечило можливість громадянам ретельніше контролювати їх хід, активніше брати участь у самих виборах, вивчати передвиборчі програми кандидатів, висувати до них більш конкретні запити тощо.

Традиційно вибори проходили за новими виборчими правилами. Була застосована змішана (мажоритарно-пропорційна система) щодо виборів до міських, районних та обласних рад. Відповідно до ст. 2 вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад мали проводитися за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою, за якою: половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради мала обиратися за вибор-

чими списками кандидатів у депутати від місцевих організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно Автономної Республіки Крим, області, району, міста, району в місті; половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради – за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах. Вибори сільських, селищних, міських голів – за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища, міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм [8].

Чергова зміна виборчої моделі хоча й була викликана недосконалістю попередньої пропорційної моделі, але, на жаль, не стала значним кроком уперед у розвитку муніципальної влади. Так і не було досягнуто цілей зростання ролі політичних партій в управлінні місцевими справами та підвищенні їхньої відповідальності; політичної структуризації суспільства; пропорційного представництва в органах місцевого самоврядування основних політичних преференцій громадян України. Фактично не виправдалася надія на те, що політичні партії стануть головним суб'єктом підготовки та висунення кадрів до місцевих органів влади, що мало б позитивно вплинути на муніципальну кадрову політику. Та чи не найбільшим недоліком вказаної виборчої системи було запровадження закритих партійних списків, за якого виборець не міг жодним чином впливати на їх формування. Виборці голосували саме за партію, а не за окремих кандидатів, оскільки відкрита інформація була лише про перших п'ятьох кандидатів. Крім того, виборець жодним чином не міг впливати на розташування кандидатів у списках, що давало можливість залучати у виборчі списки людей часом далеких від політики, зате наділених високою платоспроможністю, які після обрання могли вирішувати власні бізнесові інтереси. Фактично відбулося структурування рад за партійно-бізнесовими інте-

ресами, наслідком якого були: розрив між реальними потребами виборців і місцевою політикою, послаблення безпосереднього зв'язку між депутатом та конкретним громадянином, відсутність механізмів відповідальності і звітності депутатів за свою діяльність, переважання партійно-корпоративних інтересів над інтересами громад, суттєве зниження освітньо-професійного рівня рад.

За Законом 2010 року ЦВК мала повноваження самостійно встановити результати виборів по будь-яких місцевих виборах, не говорячи вже про право з власної ініціативи скасувати будь-яке, на її думку, незаконне рішення територіальної виборчої комісії. Для цього навіть не вимагається надходження до ЦВК скарги від суб'єкта виборчого процесу. Наведені новели Закону свідчать про централізованість організації, проведення і встановлення результатів виборів через закріплення за виборчими комісіями вищого рівня повноважень по формуванню, призначенню і контролю відносно виборчих комісій нижчого рівня, а також наділення ЦВК значними повноваженнями по встановленню результатів виборів.

Запобіжником надмірній централізації могла б певною мірою слугувати колегіальність у прийнятті рішень виборчими комісіями. Але варто зазначити, що встановлення кворуму для засідання виборчої комісії у день голосування і при підрахунку голосів в три особи нівелює і цей запобіжник та підвищує роль і значення голови комісії, призначеного виборчою комісією вищого рівня.

Закон про місцеві вибори 2010 року на відміну від попередніх виборчих законів не передбачав можливості визнання окремого виду місцевих виборів недійсними. Законодавчо було лише право ДВК ухвалювати рішення про визнання голосування на виборчій дільниці недійсним з підстав наведених у ч. 3 статті 73 Закону, тобто передбачалася можливість визнання недійсними голосування лише по окремих виборчих комісіях, але не в цілому по відповідному виду місцевих виборів. Це означало, що незалежно від кількості допущених у ході

виборчого процесу і в ході голосування порушень, кількості і відсотку виборчих дільниць, на яких голосування визнано недійсним, місцеві вибори визнаються такими, що відбулись. За таких обставин, навіть якщо голосування на 9 з 10 дільниць на відповідних місцевих виборах визнано недійсним, результати виборів будуть встановлені за результатами голосування по одній виборчій дільниці. Тобто формальна законність надавалась будь-яким результатам виборів незалежно від кількості виборців, чи бюлетені враховані при підрахунку голосів.

Такі норми відкривали шлях для зловживань і маніпуляцій з боку провладних кандидатів. Не секрет, що рейтинги кандидатів, наприклад на посаду міського голови, можуть різнятися в різних районах одного міста. У зв'язку з цим з боку кандидата, в руках якого зосереджено адміністративний ресурс можуть створюватись перешкоди в нормальному проведенні виборів на дільницях, де у кандидата низький рейтинг, зокрема проведення голосування в тісних, малоприміщених для цього приміщеннях, що знизить явку виборців, або свідоме допущення порушень у ході голосування з метою визнання голосування на виборчій дільниці недійсним. У зв'язку з цим, зусилля учасників виборчих перегонів мали бути спрямовані не стільки на фіксування допущених порушень, скільки на їх недопущення.

До особливостей нового закону слід також віднести заборону участі у виборах блоків політичних партій. Вказана норма була вигідна перш за все потужним політичним партіям, натомість невеликі партійні структури були поставлені фактично у безперспективну ситуацію. Крім того, залишилася незмінною процедура обрання голів громад, які обиралися за принципом відносної більшості. Процедура двох турового голосування не була підтримана парламентом. Суттєвим недоліком стала норма про те, що єдиним суб'єктом висунення кандидатів у мажоритарних округах, а також на посади голів визначалися політичні партії. Доволі суперечливою в організаційному плані також виглядала норма щодо позбавлення права участі у

процесі формування виборчих комісій не-парламентських фракцій.

Виходячи із вищевказаних недоліків та результатів виборів, автор вважає, що оптимальною системою виборів для місцевих виборів може бути система пропорційного представництва з відкритими партійними списками у багатомандатних виборчих округах. Саме вона дає можливість голосувати не лише за конкретну партію, а й бажаного кандидата, прізвище якого під час голосування відзначається в бюлетені, що означає одночасну підтримку відповідної партії. Кандидат, який отримав найбільше голосів, у разі подолання партією виборчого бар'єра, здобуває першочергове право на мандат, незалежно від місця в партійному списку. Вказаний варіант виборчої системи спроможний забезпечити адекватне представництво в радах усіх адміністративно-територіальних одиниць, реалізацію пасивного виборчого права кожним громадянином, більш свідомий електоральний вибір, розвиток внутрішньопартійної демократії тощо.

14 липня 2015 року Верховна Рада України ухвалила закон «Про місцеві вибори», який 8 серпня 2015 року набрав чинності. Вказаний Закон передбачав, що вибори депутатів сільських і селищних рад проходять за мажоритарною системою відносної більшості, а депутатів обласних, районних, міських, районних у містах рад – за пропорційною виборчою системою. Вибори міських голів у містах, кількість виборців у яких дорівнює або є більшою ніж 90 тисяч, проходять за мажоритарною системою абсолютної більшості (тобто у два тури, якщо в першому жодний кандидат не набрав понад 50% голосів). Вибори сільського, селищного, міського голови міст, кількість виборців, у яких є меншою ніж 90 тисяч, проводяться за мажоритарною системою відносної більшості, тобто в один тур. Закон про місцеві вибори містив також наступні нововведення: виборчий бар'єр для політичних партій становить 5%; у місцевих виборах не зможуть брати участь блоки; громадські організації можуть бути спостерігачами на виборах; зменшено кількість депутатів у радах. У Законі про-

писано загальний склад (кількість депутатів) місцевої ради співвідносно до чисельності виборців. Мінімальна кількість депутатів ради - 12 при чисельності виборців до 1 тисячі, максимальна - 120 депутатів при чисельності виборців понад 2 млн; Законом також передбачено встановлення гендерних квот у списку кандидатів у депутати на місцевих виборах. У списку партії має бути не менше 30% представників однієї статі. В бюлетені поруч з назвою партії має бути вказано 2 кандидата – 1 особа – це загальний лідер списку, який буде вказаний в усіх бюлетенях на всіх округах. У випадку проходження партії він гарантовано стане депутатом. 2 особа закріплюється за конкретним округом (висунення в кожному окрузі не є обов'язковим). Виборці одночасно одною галочкою голосуватимуть і за партію, і за лідера списку, і за кандидата в окрузі, якщо партією такий був висунутий. Не пізніше 20 вересня Центральна виборча комісія на офіційному веб-сайті має оприлюднити список партій, які будуть учасниками місцевих виборів (34 дні до голосування), 21 вересня розпочнеться офіційне висунення кандидатів, яке завершиться 30 вересня [9]. У зв'язку з тимчасовою окупацією Росією частини території України та неможливістю забезпечити там дотримання стандартів проведення виборів ОБСЄ 25 жовтня 2015 року не відбудуться: місцеві вибори в Криму та окремих районах на території Донецької й Луганської областей, а також вибори депутатів обласних рад цих регіонів.

Прийняття нового закону по-різному оцінено науковцями, практиками, експертами. Так, Фонд «Демократичні ініціативи» з 27 серпня по 2 вересня 2015 року проводив експертне опитування «Напередодні місцевих виборів: очікування, сподівання, побоювання». Метою опитування було з'ясувати думки експертів стосовно нещодавно ухваленого нового закону про місцеві вибори. В оцінюванні якості нового закону про місцеві вибори в Україні думки експертів розділились: частина експертів вважає закон загалом кращим за попередні, інші – гірші за попередній. Проте відносна більшість експертів зійшлась на тому, що новий

закон носить неоднозначний характер та комбінує в собі як переваги, так і певні недоліки.

Оцінюючи сильні та слабкі сторони нового закону про місцеві вибори, найбільша кількість експертів перевагою визнала запровадження двотурових виборів мерів великих міст, тоді як основною вадою ухваленого закону називають складність виборчого процесу та процедур. Деякі експерти відзначили обмеження можливостей для маленьких партій та самовисувачів, а також – обмеженість запровадженого принципу «відкритих списків» правом партій висувати лише по одному кандидату на виборчий округ.

Переважає більшість опитаних експертів позитивно оцінили вплив ухвалених змін до закону про місцеві вибори на розвиток політичних партій (зокрема, партій місцевого рівня) та якість партійних списків учасників виборчого процесу. Водночас переважно негативно експертне середовище оцінює вплив нового закону на якість представництва виборців в органах місцевого самоврядування. Неоднозначно, але скоріше негативно оцінено вплив ухвалених змін до закону на чесність боротьби між учасниками виборчого процесу. На думку експертів, для перемоги на найближчих місцевих виборах в умовах нового виборчого законодавства політичним партіям насамперед потрібні фінансові можливості, доступ до ЗМІ та наявність у виборчих списках відомих політичних лідерів[9].

Висновок

Останні вибори відбулися 25 жовтня 2015 року, які показали, що виборче законодавство, процес підготовки і проведення виборів потребують детального вивчення, але варто погодитись з думками юристів, політиків, експертів, вибори 2015 року чітко підтвердили в цілому позитивну динаміку еволюції вітчизняного виборчого законодавства.

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються проблеми виборів депутатів місцевих рад, аналізуються позитивні і негативні сторони виборчого законодавства та заходи з розробки оптимальної виборчої системи, вказано, що зміни виборчого законодавства під кожні наступні вибори не забезпечують стабільність і якість результатів виборів. Пропонується низка заходів з удосконалення законодавства про вибори місцевих депутатів.

Література:

1. Гриняк І. Місцеве самоврядування в Україні в історії та сучасності / І. Гриняк // Вісник УАДУ. – 1996. – № 1. – С. 53 – 67.
2. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування. Закон України від 07.12.1990 № 533-XII [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/533-12
3. Про формування місцевих органів влади і самоврядування. Закон України від 03.02.1994 № 3917-XII [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3917-12
4. Максакова Р.М. Актуальні проблеми законодавчого регулювання місцевих виборів в Україні / Р. А. Максакова // Вибори і референдуми в Україні: законодавче забезпечення, проблеми реалізації та шляхи вдосконалення. Київ. 13–15 листопада 2002 р. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Нора-друк, 2003. – С. 469

SUMMARY

The article deals with the problem of the election of deputies local councils, analyzes the positive and negative aspects of the electoral legislation and measures to develop the optimal electoral system, stated that changes in the electoral law under every next elections do not provide the stability and quality of the election results.

5. Коломоєць Т., Самойленко Г. Вибори до органів місцевого самоврядування в Україні у контексті сучасних державотворчих процесів: актуальні питання теорії та проблеми практики / Т. Коломоєць, Г. Самойленко // Вісник ЦВК. – 2007. – №2 (8). – С. 76 – 82.
6. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Закон України від 6.04.2004 № 1667-IV [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1667-15
7. Максакова Р. Т. Особливості організації та проведення місцевих виборів 2006 року в Україні / Р.Т. Максакова // Вісник ЦВК– 2006. – № 2 (4). – С. 86 – 91
8. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, [...] Закон України від 10.07.2010 № 2487-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2487-17
9. Про місцеві вибори. Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс] // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/595-19
10. Місцеві вибори: очікування, сподівання, побоювання [Електронний ресурс] // Режим доступу: dif.org.ua/ua/.../press.../miscvi-viborvannja.ht..